УДК 811.163.41’367.625:811.161.1’367.625

ДРАГАНА ПОПОВИЋ, ГЛАГОЛИ ЧУЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ [ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОР].

Нови Сад: Филозофски факултет, 2024, 257.
[URL: https://digitalna.ff.uns.ac.rs/ sadrzaj/2024/978-86-6065-844-1]

Проучавање сродних језика, посебно блискосродних, у великој мјери подударних језичких система, отвара велике могућности за унапређење метода и поступака лингвистичке анализе и усавршава инструментариј научног испитивања, чинећи га суптилнијим и дубљим, проницљивијим. То потврђује и монографија о перцептивној глаголској лексици др Драгане Поповић, ванредног професора на Одсеку за славистику Филозофског факултета у Новом Саду, која је писана на материјалу два сродна, словенска језика – руског и српског, који представљају сјеверну (источну и западну) и јужну групу. Истраживање је спроведено у складу са једним од најперспективнијих и најпродуктивнијих праваца у области контрастивних истраживања – анализом категоријалне семантике, односно (у ужем смислу) парадигматских семантичких односа.

С обзиром на то да је функционисање чулних органа у језичком сазнању оваплоћено одговарајућом лексичком диференцијацијом (заснованом на дистинктивним семантичким обиљежјима чланова одговарајућег лексичког подсистема), аутор у својој анализи полази од тога да је број чула очигледан параметар и чврст основ класификације у оквиру језичког изучавања перцепције. Да је то полазиште исправно, потврдио је и ексцерпирани материјал јер се „постојање пет модалитета перцепције (вид, слух, мирис, укус и додир) одразило и на организацију перцептивних јединица у виду пет подсистема (визуелна, аудитивна, олфакторна, густативна, тактилна перцепција)” (стр. 214–215), који су и били предмет проведеног истраживања и свеобухватне анализе у руском и српском језику.

Без сумње, проучавање категоријалних (функционално-семантичких) карактеристика глаголске лексике на примјеру сегмента перцептивних глагола у поређеним словенским језицима отвара перспективу за постизање релевантних теоријских и практичних резултата и чини истраживање веома актуелним.

О новини рада свједочи и чињеница да глаголска лексика за означавање свих видова чулне перцепције није била предмет комплексног, свеобухватног контрастивног проучавања заснованог на материјалу сродних словенских језика. Др Драгана Поповић, користећи у својој анализи комбинацију интегралног лингвистичког описа и функционално-контрастивног приступа,

разматра парадигматске семантичке односе глагола перцепције кроз призму хипотезе о тернарним корелацијама парадигме базичне лексике, односно хипотезе засноване на класификационим критеријумима простих глаголских предиката датих глагола: *стање – активност – дијатеза* (перцептора-посматрача), при чему се у анализи као „полазни (објективизирани, универзални) образац" (језик еталон, метајезик) користи несловенски језик – енглески, гдје су појаве које се у датом истраживању разматрају у руском и српском језику биле првобитно примијећене (захваљујући чему оне у проведеном контрастивном истраживању сродних, словенских језика могу да служе као *tertium comparationis* – трећи члан поређења), односно гдје се у семантичком садржају глагола перцепције могу уочити компоненте које указују на тернарни карактер односа унутар система (подсистема) чији су оне чланови и гдје су тернарни семантички односи на базичном нивоу (експлицитно) представљени (простим) перцептивним глаголским предикатима.

Фунционално-семантички карактер истраживања огледа се посебно не само у досљедној примјени принципа анализе (лингвистичког описа) „од значења ка форми", односно „од функције ка средствима изражавања", већ и у схватању аутора да основни чланови система (подсистема) треба да задовољавају критеријуме засноване на принципима организације центра и периферије лексичког система (у датом случају – (под)система базичних глагола перцепције као чланова парадигми у руском и српском језику) (стр. 14–15). Ти критеријуми за одређивање основних чланова семантичке парадигме перцептивности могу се свести на сљедеће „премисе" (обиљежја): „(1) перцептивно значење је део семантичког садржаја саме глаголске лексеме; (2) чланови парадигми су само глаголи (њихове лексеме) којима се означавају одређени модалитети перцепције (критеријум одређености модалитета перцепције); (3) чланови парадигми су стилски неутралне лексеме (критеријум стилске неутралности); (4) значење основне лексеме не сме бити део значења друге лексеме са ширим значењем (критеријум мање семантичке специфичности)" (стр. 118). Дати критеријуми (обиљежја) омогућили су аутору да се методом елиминације издвоје чланови парадигми у два поређена језика, а у складу с тим централним се првенствено сматрају стилски неутралне јединице са мањом семантичком специфичношћу. Ријеч је о сљедећим лексичким јединицама са (примарним) бинарним семантичким односима (значењима стања и активности) међу којима у руском и српском језику нема разилажења: (рус.) *видеть*, *смотреть*, *слышать*, *слушать*, *пробовать*, *нюхать*; (срп.) *видети*, *гледати*, *чути*, *слушати*, *пробати*, *мирисати*.

Поред стилски неутрално детерминисаног центра (централне синтаксичке позиције) перцептивне лексичке парадигме-система, могу се издвојити и јединице које чине периферију датог система, а то су јединице које имају

дијатезу с перцептором, чија је улога у лингвистичком – посебно (као у датом случају) у „интегралном семантичком" – опису такође значајна.

Књига др Драгане Поповић *Глаголи чулне перцепције у руском и српском језику* има сљедећу структуру концептуално засновану конструктивном истраживачком логиком аутора, што уједно значи да садржи све елементе неопходне за монографско научно дјело: (1) *Уводна разматрања* (стр. 9–16), (2) *Перцепција као објекат истраживања* (стр. 17–42); (3) *Истраженост перцептивности у језику и терминолошки апарат за њено описивање* (стр. 43–62); (4) *Системност перцептивне глаголске лексике и теоријски основ истраживања* (стр. 63–102); (5) *Семантичке парадигме руских и српских глагола перцепције* (стр. 103–188); (6) *Семантичка обележја чланова парадигми руских и српских глагола перцепције* (стр. 189–212), (7) *Закључна разматрања* (стр. 213–222). При томе треба нагласити да се поједина поглавља (комплексне цјелине), нарочито посљедња два (5. и 6), састоје од више потпоглавља, односно конкретнијих тематских јединица, које се у књизи темељито разрађују, те да се у финалном дијелу сваког од њих дају и општи коментари, гдје су главне поставке истраживања сажето сумиране или додатно појашњене. На крају монографије, поред обимније библиографије (стр. 223–248), дата је и широка лепеза различитих, у истраживању коришћених/цитираних извора – спискови граматика, лексикографске и енциклопедијске литературе, књижевних дјела и тематски разноврсних електронских ресурса (стр. 248–255).

Монографија има веома добро осмишљену, логички уређену структуру. **Уводно и три сљедећа поглавља** представљају систематичан и веома студиозан експланаторни аналитички преглед теоријско-методолошких основа истраживања представљеног у осталим дијеловима књиге, гдје се на веома осмишљен и транспарентан начин излаже ауторска концепција планираног монографског истраживања и износе подробно образложени сопствени ставови о перцепцији као објекту датог истраживања (укључујући дефиницију појма *перцепција*, његову интерпретацију у различитим научним областима, као, на примјер, у филозофији, психологији и физиологији, а посебно и прије свега у лингвистици), презентују различити приступи истраживању перцептивности и јасно дефинисан терминолошки апарат за њено описивање и гдје се, поред осталог, указује на системност перцептивне глаголске лексике и оправданост њеног проучавања те аргументовано предлажу и логички досљедно разрађују теоријске основе истраживања. Аутор демонстрира широк лингвистички круг интересовања и развијену аналитичност, о чему свједочи и повећи библиографски списак од 223 наслова – релевантних цитираних референци, као и многобројне подножне напомене, те одлично познавање научних радова, посебно о проблемима интегралног лингвистичког

описа глаголске лексике и функционално-контрастивног истраживања парадигматских семантичких односа (који и чине основни, централни предмет испитивања), као и убједљива аргументација сопственог гледишта у вези са изабраном методологијом.

Пето и шесто поглавље представљају најважнији, кулминациони сегмент проведеног испитивања јер управо у њима је дошла до изражаја оригинална научно-истраживачка инвентивност аутора, који овдје детаљно и на веома иновативан начин дубински анализира семантичку структуру одабраног лексичког (глаголског) подсистема, односно семантичке парадигме руских и српских глагола перцепције (5. поглавље), као и семантичка обиљежја чланова парадигми датих глагола (6. поглавље). Аутор у оквиру разраде семантичке парадигме глагола перцепције детаљно анализира глаголе (рус.) *ощущать*/*чувствовать*, (срп.) *осећати* (према критеријуму одређености при означавању модалитета (вида) перцепције), (рус.) *щупать*/*ощупывать*/*трогать*/*касаться*, (срп.) *пипати*/*опипавати*/*дирати*/*додиривати*, *гледати*/*посматрати* (према критеријуму мање семантичке специфичности лексеме), (рус.) *обонять*/*чуять*, *осязать*, *смотреть*/*глядеть* (према критеријуму стилске неутралности) и глаголе (рус.) *пахнуть*/*выглядеть*/*виднеться*, *звучать*/*слышаться*, (срп.) *мирисати*/*изгледати*/*видети се*, *звучати*/*чути се* (с обзиром на статус глагола који имају дијатезу с перцептором). Анализа и шира разрада семантичких обиљежја чланова парадигми руских и српских глагола перцепције врши се у монографији с обзиром на семантичко-валентну (актантну/аргументску) структуру (својства) основних глагола перцепције, што аутору омогућује да детаљније обради и на врло убједљив начин презентује сопствени предлог рјечничких дефиниција основних глаголских лексема за означавање свих пет ситуација перцепције (*визуелне*, *аудитивне*, *олфакторне*, *густативне* и *тактилне*) у два поређена језика, а што несумњиво представља посебан допринос лексикографском, односно интегралном лингвистичком опису дате групе глагола. Досљедно примјењујући горе споменуте методе истраживања, др Драгана Поповић умјешно демонстрира резултате добијене на богатом фактичком (оригиналном и преводном) материјалу.

Узимајући у обзир и формалне и суштинске аспекте рецензиране монографије, може се оцијенити да тема назначена у наслову датог научног дјела у потпуности одговара његовом садржају, а структурирање (укључујући прије свега рубрикацију, односно сегментацију) укупног текста врло јасно одражава логику истраживања, уз напомену да оно није преоптерећено терминима, који су, треба истаћи, овдје врло умјешно усклађени са општеприхваћеном терминологијом у научној литератури. Језик укупног текста је у складу са нормама српског стандардног језика и научног стила. Поред тога, у њему се може уочити исправно постављена полазна хипотеза и добро ос-

мишљена формулација истраживаног проблема (глаголи (и њихови предикати) чулне перцепције у руском и српском језику), као и у довољној мјери аргументовани предложени начини његовог рјешавања (шира функционално-контрастивна анализа у типолошком свјетлу (гдје као основа поређења служи језик-еталон, у датом случају – енглески) и детаљна разрада семантичких обиљежја чланова парадигми руских и српских глагола перцепције уз примјену интегралног лингвистичког описа). Резултати истраживања актуелне, а истовремено и доста сложене, семантичко-синтаксички детерминисане проблематике (везане и за лексикографски, когнитивнолингвистички, па и за функционално-комуникативни аспекат синтаксе), која је подробно размотрена у књизи, изложени су и протумачени довољно јасно и прегледно, при чему се ауторка ослањала на различите изворе и методе, укључујући и табеларне приказе добијених резултата, што је највећим дијелом нашло одраза и у прегледу исцрпних извода и закључака датих на крају рада. Истраживање се одликује довољно јасно израженом методолошком оријентацијом, теоријском заснованошћу, систематичношћу и досљедношћу. Наиме, приказ резултата досљедно се поштује у сваком одјељку рада, с настојањем да се изврши „нивелисање" представљања резултата како би контрастивни аспекат спроведене анализе био што уочљивији, с обзиром на то да се ради о сродним језицима који имају релативно различит лексички систем. Осим тога, споменути, веома прегледно представљени табеларни прикази олакшавају увид у добијене резултате. Употребљени фактички материјал представљен је у одмјереном и задовољавајућем обиму, а његова анализа је увијек праћена довољно јасном и логично формулисаном ауторском интерпретацијом, која се заснива претежно на емпиријској аргументацији. Управо ауторска интерпретација представљених и подробно обрађених и коректно класификованих примјера додатно доприноси прегледности излагања, као и научној убједљивости укупног текста рецензираног рада. Изведени коментари и закључци су довршени и утемељени јер у кратким цртама, поред осталог, одражавају најрелевантнију информативну вриједност и све главне аспекте проведеног истраживања презентованог у рецензираној монографији. Референце у тексту монографије (упућивање на ауторе цитата) одговарају референцама на његовом крају (у библиографском списку) наведеним у складу са уобичајеном издавачком праксом.

Треба истаћи да монографија представља оригиналан допринос науци, због чега заслужује посебну пажњу. Наиме, ријеч је о монографији која се одликује актуелношћу предмета будући да је њено проблемско тежиште на феномену семантичких обиљежја чланова глаголских парадигми и њихове (семантичке и парадигматске) регуларности/нерегуларности, чије овакво свеобухватно испитивање и рјешавање доприноси одређивању не само

њиховог мјеста у укупном глаголском подсистему већ и сагледавању њиховог функционисања и лексичко-творбених, морфо-синтаксичких и других развојних тенденција (повезаних са најактуелнијим питањима у савременој теоријској лингвистици и лингвистичкој славистици) унутар језичког система као јединствене цјелине, чиме посебно на значају добија интерпретативни аспекат глаголске семантике. Треба такође рећи да је ово у српској лингвистичкој литератури прва монографија о контрастивном опису (на руско-српском материјалу) глаголске семантике везане за феномен перцепције и њене лексичко-семантичке класификације (типологије). Исто тако, запажена је и тијесна повезаност између аспектуалне (видско-временске) и семантичке (укључујући и валенцијско-актантни аспекат) стране перцептивних глагола, која је у монографији само дотакнута, али чему ауторка придаје посебан значај јер у томе види и додатну перспективу даљег испитивања дате проблематике: „Добијени резултати представљају основ за даљу анализу у правцу утврђивања видских корелата издвојених руских и српских глагола, проналажења њиховог места у постојећој парадигми, као и одређивања њиховог категоријалног статуса. Управо је посматрање издвојених глагола из угла припадности таксономским категоријама путоказ за утврђивање парадигматске позиције њихових видских корелата. При томе је потребно имати у виду да припадност глагола одређеној таксономској категорији, као и способност глагола да гради или не гради видски пар произилази из његовог семантичког садржаја. И информацију о типу семантичког односа унутар видског пара пружа припадност глагола одређеној категорији. У различитим семантичким типовима видских парова усмереност мотивисаности је различита, па таксономски исходишним (мотивним) могу бити и свршени и несвршени вид” (стр. 188).

Поред наведеног, др Драгана Поповић дала је несумњиво нов и релевантан допринос проучавањима глаголске семантике (укључујући посебно парадигматски аспекат важан за њен савремени лексикографски интегрални опис) у словенским језицима, који ће бити незаобилазан у будућим истраживањима у тој области, а та будућа истраживања, после ове њене књиге, моћи ће да буду, прије свега, разрада и развијање појединих аспеката резултата до којих је она дошла у свом истраживању.

Анализирани инвентар лексичко-граматичких (глаголских) средстава којима се изражава категорија перцептивности омогућује аутору да прецизира њихов лексикографски статус и суштину, да упореди њихова функционална својства и покаже њихову специфичну тежину у савременом руском и српском језику. Комбинација контрастивног приступа са типолошким, когнитивнолингвистичким, семантичко-синтаксичким и функционално-семантичким приступима проучавању назначене проблематике даје најпотпунију

слику парадигматских семантичких односа који су засновани на тернарној организацији, односно на класификационим обиљежјима перцептивних глагола (*стање – активност – дијатеза*), а омогућава и да се сагледају најзначајније карактеристике руске и српске глаголске лексике за означавање свих модалитета чулне перцепције, као и да се покаже степен њихове лексичке издиференцираности у оба поређена језика, чиме се истовремено пружа могућност за шире сагледавање типолошких карактеристика на датом плану у општесловенском језичком контексту.

Жељели бисмо такође да истакнемо да представљена научна анализа са добијеним резултатима и изведеним закључцима упућује на актуелност обрађене проблематике, посебно у свјетлу савремених синтаксичких теорија које се ослањају на интегрални аспекат лингвистичких проучавања (који укључује и њихове семантичко-прагматичке карактеристике), који је карактеристичан нарочито за тзв. „малу синтаксу" (чије је проучавање у савременим лингвистичким истраживањима веома актуелно, прије свега у оквиру познате Московске семантичке школе на челу са Ј. Д. Апресјаном, гдје посебно мјесто припада недовољно изученој области интердепенденције и интеракције граматике и рјечника, односно синтаксе и лексике, а шире – универзалној теорији лингвистичког модела (концепције) «Смысао – Текст» И. А. Мељчука и А. К. Жолковског). Поступци ауторске анализе су непосредно повезани и са аспектима карактеристичним за „семантичку синтаксу" (посебно ону чији је изразити руски представник Т. В. Шмељова, као и Н. Д. Арутјунова и Ј. В. Падучева, а којом се повремено бави и В. А. Плунгјан), као и за „теорију функционално-комуникативне граматике/синтаксе" (чији су најпознатији „московски" представници Г. А. Золотова и М. В. Всеволодова, као и (у појединим радовима) један од представника Петроградске лингвистичке школе (прије свега теорије функционалне граматике) В. С. Храковски).

На основу предложене интерпретације сложене проблематике, релевантне цитиране литературе и образложених запажања која се тичу како ширих тако и појединих ужих питања (чиме исправно постављена теоријско-методолошка рјешења и закључци који извиру из њих добијају на убједљивости, а сама тема на заокружености без обзира на њен парцијални карактер и, самим тиме, зацртани релативно уски истраживачки циљ – *глаголи* (*глаголски предикати*) *перцепције*), може се оцијенити да монографија представља важан допринос најновијим семнатичко-синтаксичким испитивањима у области „мале синтаксе", чије је проучавање у савременим лингвистичким истраживањима, како је већ речено, веома актуелно.

Основне карактеристике које красе истраживање – широка лингвистичка знања аутора, избор актуелне научне проблематике, пажљив одабир

и анализа фактичког материјала, висока способност креативног мишљења и научне синтезе, као и постизање значајних научних резултата – приказане су веома умјешно и на осмишљен начин у датом научном дјелу, уз оцјену да оне указују и на фундаменталну научноистраживачку оспособљеност зрелог и доказаног истраживача са великим стваралачким потенцијалом.

Сумирајући све што је претходно речено, оцјењујемо да је монографија проф. др Драгане Поповић урађена у складу са основним теоријско-методолошким принципима научног рада и да у потпуности испуњава све захтјеве прописане издавачком дјелатношћу. Другим ријечима, можемо констатовати да дато издање – као самостално и завршено креативно и инвентивно истраживање, које нуди низ аутентичних, оригиналних рјешења лингвистичких проблема и конкретне одговоре на нека ужа питања која се постављају у савременој лингвистици, а која су од суштинског значаја за развој лингвистичке теорије, посебно теорије интегралног лингвистичког описа, а прије свега њеног семантичко-синтаксичког, функционално-семантичког, лексикографског и когнитивнолингвистичког аспекта – представља драгоцјен допринос науци.

Фундаментални рад проф. др Драгане Поповић има и практичан значај јер се и илустративни материјал и изведени закључци могу користити у настави не само руског и српског већ и других словенских језика (посебно у контрастивном свјетлу), првенствено у оквиру посебних дисциплина комплементарних са семантичким аспектима синтаксе и функционалне граматике, а нарочито у савременој лексикографској пракси, као и на часовима руског и српског као страних језика (особито у инословенској средини) при изучавању лексике и граматике.

Приказана књига, коју, сагласно представљеној анализи и исказаним позитивним оцјенама, свесрдно и са изузетним задовољством препоручујемо научној јавности, садржи богат, нов, у одређеној мјери јединствен материјал, и представља значајно достигнуће у области лингвистичких истраживања. Она ће без сумње наћи свог адресата у широком кругу лингвистичке публике.

Дојчил П. Војводић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за славистику
vojvodicd@ff.uns.ac.rs